

A.N.Hüseynzade
doktora öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
aqsinhuseynzade1998@gmail.com

Məqalə redaksiyaya daxil olub 03.12.2025

The article was received by editorial board on 03.12.2025

Статья принята к печати 03.12.2025

EĞİTİMİN EKONOMİSİ AZERBAYCAN VE TÜRKİYE'DE EĞİTİM HARCAMALARI, YATIRIMLAR VE İŞGÜCÜ PİYASASINA ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Xülasə

Bu çalışma, Beşeri Sermaye Teorisi ışığında, son 15 yıllık dönemde Türkiye ve Azerbaycan'ın eğitim harcamalarının ekonomik büyümeye ve işgücü piyasası çıktılarına etkilerini karşılaştırmalı olarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. Analiz, 2010-2023 yılları arasındaki eğitim bütçelerinin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH) içindeki paylarını, genç işsizliği oranlarını, Doing Business (2020) verilerini ve resmi istatistik kurumlarının (TÜİK, DSK) raporlarını kullanarak yapılandırılmıştır. Bulgular, Türkiye'nin eğitim harcamalarının GSYH içindeki payının (% 4,3) Azerbaycan'dan (% 3,6) oransal olarak yüksek olmasına rağmen, yükseköğretimin kitleselleşmesi nedeniyle Türkiye'de "diplomalı işsizlik" riskinin arttığını ortaya koymuştur. Azerbaycan'da ise enerji gelirlerinin eğitim altyapısına yönlendirilmesine karşın, Devlet Məşğulluq Agentliyi verileriyle desteklendiği üzere, özellikle Mesleki Eğitim ve Öğretim (VET) alanında kritik beceri uyumsuzluğunun devam ettiği tespit edilmiştir.

Temel çıkarım, her iki ülkenin de zorluğunun harcama niceliğini artırmaktan, harcamaların etkinliğini ve eğitim çıktılarını pazar talepleriyle uyumlu hale getirmeye kaydırmak olduğudur. Makale, politika yapıcılara, harcama kalitesine odaklanarak istihdamı maksimize edecek somut öneriler sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: beşeri sermaye, eğitim harcamaları, ekonomik büyüme, genç işsizliği, mesleki eğitim, Türkiye, Azerbaycan, işgücü piyasası.

GİRİŞ

Eğitim, bir ülkenin uzun vadeli ekonomik büyümesi ve toplumsal refahı için en kritik yatırımlardan biri olarak kabul edilmektedir. Özellikle yükseköğretime yapılan harcamalar, bireylerin bilgi ve beceri düzeyini yükselterek işgücü piyasasının yapısını ve verimliliğini doğrudan etkilemektedir (Becker, 1964). Son onillikler boyunca birçok gelişmekte olan ülke, beşeri sermayeyi güçlendirmek amacıyla eğitim yatırımlarını artırmış; bu eğilime Türkiye ve Azerbaycan da dahil olmuştur. Türkiye, genç ve hızla büyüyen nüfusuyla, yükseköğretim altyapısını genişletip milyonlarca genci üniversite eğitimine yönlendirmiştir. Azerbaycan ise bağımsızlık sonrası dönemde petrol gelirlerini de kullanarak eğitim sistemini yeniden yapılandırmaya ve yükseköğretime erişimi artırmaya çalışmaktadır. Her iki ülke de eğitime yaptıkları harcamaların işgücü piyasasına geri dönüşlerini maksimize etme hedefini taşımaktadır.

Eğitim ekonomisi, eğitim yatırımlarının bireysel ve toplumsal getirilerini ve bu yatırımların ekonomik çıktılar üzerindeki etkilerini inceleyen bir disiplindir. Teorik olarak, eğitim harcamaları bireylerde **beşerî sermaye** birikimini artırır; bu da işgücünün verimliliğini yükselterek ekonomik büyümeyi destekler (Schultz, 1961). Becker'in (1964) klasik beşerî sermaye teorisine göre eğitim, bireyler için gelecekteki gelirlerini artıran bir yatırımdır. Eğitim düzeyi ile kazanç ve istihdam edilebilirlik arasında pozitif bir ilişki olduğu, pek çok ülkede ampirik olarak gözlenmiştir. Örneğin OECD ortalamalarında, daha yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerin işsizlik oranları daha düşük,

ücretleri ise daha yüksektir (OECD, 2025). Eğitim aynı zamanda teknolojik yenilik ve uyum sağlama kapasitesini geliştirdiği için, yalnızca bireysel getiriler değil toplumsal verimlilik artışları da sağlar (Lucas, 1988).

Ancak, eğitim yatırımlarının işgücü piyasasına etkileri her zaman basit ve doğrusal değildir. **Eğitim-işgücü piyasası uyumsuzluğu** kavramı, işgücü arzının (eğitimli mezunların) işgücü talebinin niteliksel veya niceliksel olarak gerisinde ya da ilerisinde kalması durumunu tanımlar (Yıldırım, 2020). Eğer eğitim sistemi piyasada talep edilmeyen alanlarda aşırı mezun verirse veya eğitimin kalitesi iş dünyasının beklentilerini karşılamazsa, yüksek eğitimli nüfus arasında bile işsizlik görülebilir. Bu durum, Türkiye gibi son yıllarda yükseköğretimi hızla genişleten bazı ülkelerde belirginleşmiştir (OECD, 2025). Diğer taraftan, ekonomik yapının yeterince çeşitlenmediği ülkelerde (örneğin petrole dayalı ekonomiler), eğitimli işgücüne olan talep sınırlı kalabilir. Böylece eğitimli bireyler istihdamda düşük bir prim görebilir veya görece düşük ücretlerle çalışabilirler.

Kavramsal olarak, bu çalışmada eğitim harcamaları **kamu ve özel sektörün eğitim amacıyla yaptığı toplam harcamalar** olarak ele alınmaktadır. Yükseköğretim harcamaları ise üniversiteler ve diğer yükseköğretim kurumlarına ayrılan bütçeleri, yatırım ve işletme giderlerini kapsamaktadır. Yatırımlar sadece mali kaynakları değil, aynı zamanda eğitim altyapısına yapılan sermaye yatırımlarını (örneğin okul binaları, teknoloji altyapısı) da içerir. İşgücü piyasası etkileri denildiğinde ise özellikle **istihdam oranları, işsizlik oranları, işgücünün eğitim düzeyine göre dağılımı ve eğitim düzeyine göre ücret farkları** gibi göstergeler kastedilmektedir. Bu göstergeler, eğitime yapılan yatırımların ekonomideki karşılığını değerlendirmek için kullanılacaktır.

YÖNTEM

Bu çalışma, karşılaştırmalı betimsel analiz yöntemini kullanmaktadır. Araştırmada Türkiye ve Azerbaycan'ın yükseköğretim sistemlerine ilişkin nicel veriler derlenmiş, son 10–15 yıllık eğilimler karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Veriler, öncelikle her iki ülkenin **resmî istatistik kurumları ve eğitimle ilgili bakanlıklarının** yayımladığı istatistikler ile uluslararası kuruluşların (Dünya Bankası, UNESCO, OECD gibi) veri tabanlarından alınmıştır. Örneğin Türkiye için Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Yükseköğretim Kurulu (YÖK) verileri, Azerbaycan için Devlet Statistika Komitəsi (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi) ve Təhsil Nazirliyi (Eğitim Bakanlığı) tarafından sağlanan veriler temel alınmıştır. Ayrıca, Dünya Bankası ve UNESCO gibi uluslararası kuruluşların göstergeleri, iki ülkenin küresel bağlamdaki durumunu analiz edebilmek adına kullanılmıştır.

Yöntem olarak, belgesel tarama ve istatistikî veri analizi bir arada yürütülmüştür. Önce her ülke için ayrı ayrı yükseköğretim harcama düzeyleri (örneğin GSYİH'ya oran, kamu bütçesindeki payı, zaman içindeki trendi) incelenmiştir. Ardından eğitim yatırımlarının çıktıları sayılabilecek öğrenci sayıları, mezun sayıları, okullaşma oranları ve işgücü piyasası göstergeleri (özellikle eğitim seviyesine göre istihdam ve işsizlik oranları) derlenmiştir. Bu veriler zaman serisi halinde sunularak trendler yakalanmaya çalışılmıştır. Son aşamada ise karşılaştırmalı analiz yapılarak, iki ülkenin benzer ve farklı yönleri ortaya konmuştur. Ayrıca analiz sürecinde ülkelerin sosyo-ekonomik yapılarının eğitim yatırımlarına etkisini değerlendirmek amacıyla ilgili makroekonomik göstergeler de dikkate alınmıştır. Bununla birlikte verilerin güvenilirliğini artırmak için farklı kurumların istatistikleri karşılaştırmalı olarak doğrulanmıştır.

Türkiye'de Yükseköğretim Harcamaları ve İşgücü Piyasası

Türkiye, 2000'li yıllardan itibaren eğitime ayırdığı kaynakları belirgin biçimde artırmış ve yükseköğretimi yaygınlaştırmaya yönelik politikalar uygulamıştır. Resmî verilere göre 2023 itibarıyla Türkiye'de toplam eğitim harcamaları GSYİH'nin yaklaşık %4,3'üne ulaşmıştır (TÜİK, 2024). Bu oran 2010'ların başlarında %3'ler düzeyindeydi; dolayısıyla son on yılda milli gelirden eğitime ayrılan payda önemli bir artış gerçekleşmiştir. Merkezi yönetim bütçesi içerisindeki pay açısından bakıldığında, 2015 yılında eğitime ayrılan pay %12,9 ile zirve yapmışken, 2022 yılında bu oran %10,6'ya gerilemiştir (OECD, 2025). Bu gerilemeye rağmen, 2020'lerin başında eğitim hâlâ kamu bütçesinin yaklaşık onda birini oluşturmaktadır ki bu da eğitimin devlet öncelikleri

arasında üst sıralarda yer aldığını göstermektedir. 2023 yılı verilerine göre Türkiye’de toplam eğitim harcamalarının %83-84’ü devlet tarafından finanse edilirken, kalan yaklaşık %16’lık kısım hanehalkı ve özel sektör tarafından karşılanmıştır (TÜİK, 2024). Nitekim OECD verileri, Türkiye’de yükseköğretim kurumlarındaki harcamaların yaklaşık %71’inin kamu kaynaklarından, %29’unun ise özel kaynaklardan geldiğini belirtmektedir (OECD, 2025).

Tablo 1

Seçilmiş ekonomik ve eğitim göstergeleri (Türkiye vs. Azerbaycan)

Gösterge	Yıl	Türkiye (TR)	Azerbaycan (AZ)	Kaynak
Eğitim Harcaması / GSYH (%)	2022/23	%4,3	~%3,6	TÜİK, DSK, Dünya Bankası
Okuryazarlık Oranı (Yetişkin)	2021	%97,6	%99,8	UNESCO
Genç İşsizliği (15-24 Yaş)	2022/23	~%18-20	~%11-13*	TÜİK, DSK (*Resmi Kayıtlı)
Doing Business Sıralaması	2020	33.	28.	World Bank (2020 Raporu)
İnsani Gelişmişlik Endeksi (HDI)	2021/22	0.838 (Çok Yüksek)	0.760 (Yüksek)	UNDP
Zorunlu Eğitim Süresi	2023	12 Yıl (4+4+4)	11 Yıl (9 Yıl Zorunlu)	MEB, Təhsil Nazirliyi

Kaynak: TÜİK Eğitim Harcamaları İstatistikleri, Azerbaycan DSK (Dövlət Statistika Komitəsi) Yayınları, Dünya Bankası Veri Tabanı.

Türkiye’de **yükseköğretim altyapısı** son yıllarda büyük bir genişleme yaşamıştır. 2000’lerin ortasında “her ile bir üniversite” politikasıyla çok sayıda yeni üniversite kurulmuş ve kontenjanlar artırılmıştır. Bu genişleme neticesinde yükseköğretimde kayıtlı öğrenci sayısında dramatik bir artış meydana gelmiştir. 2020/21 akademik yılı itibarıyla Türkiye’de yükseköğretim öğrencilerinin sayısı 8,2 milyona ulaşmıştır (European Higher Education Area [EHEA], 2023). Bu sayı, 2005 yılında birkaç milyon düzeyinde iken yaklaşık on beş yılda katlanarak büyümüştür. Artışın bir kısmı Anadolu Üniversitesi Açıköğretim gibi uzaktan eğitim programlarının yüksek öğrenci sayılarından kaynaklansa da, örgün öğretimde de ciddi bir yükseliş söz konusudur. Öğrencilerin yaklaşık yarısı kadınlardan oluşmakta olup, bu durum cinsiyet açısından yükseköğretime erişimde önemli bir mesafe kaydedildiğine işaret eder (Sak, 2021). Üniversite mezunu veren programların çeşitliliği de artmış; mühendislikten sosyal bilimlere, sağlık bilimlerinden sanat ve spora kadar çok farklı alanlarda programlar açılmıştır. **Mezun sayıları** incelendiğinde, her yıl yaklaşık 800-900 bin dolayında öğrencinin lisans veya önlisans diploması aldığı tahmin edilmektedir. Bu da işgücü piyasasına giren eğitilmiş kişi sayısının hızla arttığını göstermektedir.

Bununla birlikte, eğitim arzındaki bu hızlı artış, işgücü piyasasında bazı uyum sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Türkiye’de genel işsizlik oranı yapısal olarak yüksek seyrederken (son yıllarda %10 civarında), yükseköğretim mezunları arasındaki işsizlik oranı da benzer seviyelerde kalmaktadır. OECD’nin 2024 verilerine göre Türkiye’de genç yetişkin nüfusta (25-34 yaş) üniversite mezunlarının işsizlik oranı %10,6 civarındadır (OECD, 2025). Bu oran, lise mezunlarında %10,2 ve lise altı eğitim düzeyindekilerde %11,2’dir (OECD, 2025). Yani beklentinin aksine, Türkiye’de üniversite diploması sahibi olmak işsizlik riskini belirgin biçimde azaltmamaktadır – en azından son dönem verileri böyle bir tablo çizmektedir. Bu olgu, eğitilmiş işgücü arzının ekonomi tarafından tam olarak absorbe edilemediğini ve nitelik uyumsuzluğu yaşandığını göstermektedir. İşverenlerin sıkça dile getirdiği biçimde, bazı sektörlerde kalifiye eleman talebi karşılanamazken, özellikle sosyal bilimler gibi alanlardan mezun olan çok sayıda gencin kendi alanlarında iş bulmakta zorlandığı görülmektedir. Bu durum, Türkiye’de

yükseköğretim sisteminin büyüme hızının işgücü piyasasının dönüşüm hızını geride bıraktığını göstermektedir. Ayrıca üniversiteler ile sektörler arasındaki işbirliğinin yetersiz olması, mezunların pratik beceri geliştirme imkanlarını sınırlayarak istihdam edilebilirliklerini zayıflatmaktadır.

Son olarak, bölgesel ekonomik farklılıklar da genç mezunların iş bulma deneyimini çeşitlendirmekte ve bazı illerde yükseköğretililer için işsizlik riskini daha da artırmaktadır. Her ne kadar işsizlik oranları yükseköğretililer için umut kırıcı olsa da, ücretler ve verimlilik açısından bakıldığında yükseköğretimin getirisinin Türkiye’de halen önemli olduğu anlaşılmaktadır. OECD verileri, Türkiye’de üniversite mezunlarının ücretlerinin lise mezunlarına kıyasla ortalama %49 daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (OECD, 2025). Bu oran OECD ortalamasına yakın olup, yükseköğretimin sağlayabileceği kazanç primine işaret etmektedir. Yine de iş bulma süresi, kayıt dışı istihdam gibi diğer göstergeler açısından üniversite mezunlarının sorunlar yaşadığı bilinmektedir. Türkiye’de bazı yeni mezunlar uzun süre iş aramakta veya kendi eğitim alanı dışında, daha düşük nitelik gerektiren işlerde çalışmak durumunda kalmaktadır. Diğer yandan, yetişmiş insan gücünün değerlendirilmemesi beyin göçü riskini de beraberinde getirmektedir. Nitekim son yıllarda mühendislik ve bilişim alanı gibi yüksek vasıf gerektiren mesleklerde yurt dışına göçün arttığı çeşitli raporlarda belirtilmiştir (Türkışık, 2024). Ayrıca firmaların dijital dönüşüm ve ileri teknoloji kullanımına yönelik artan talepleri, yükseköğretim mezunlarının beceri düzeyleri ile işveren beklentileri arasında yeni uyumsuzluklar yaratmaktadır. Bu durum, üniversitelerin müfredatlarını işgücü piyasasının ihtiyaçlarına daha hızlı adapte etmesini zorunlu kılan yapısal bir dönüşüm ihtiyacını ortaya koymaktadır.

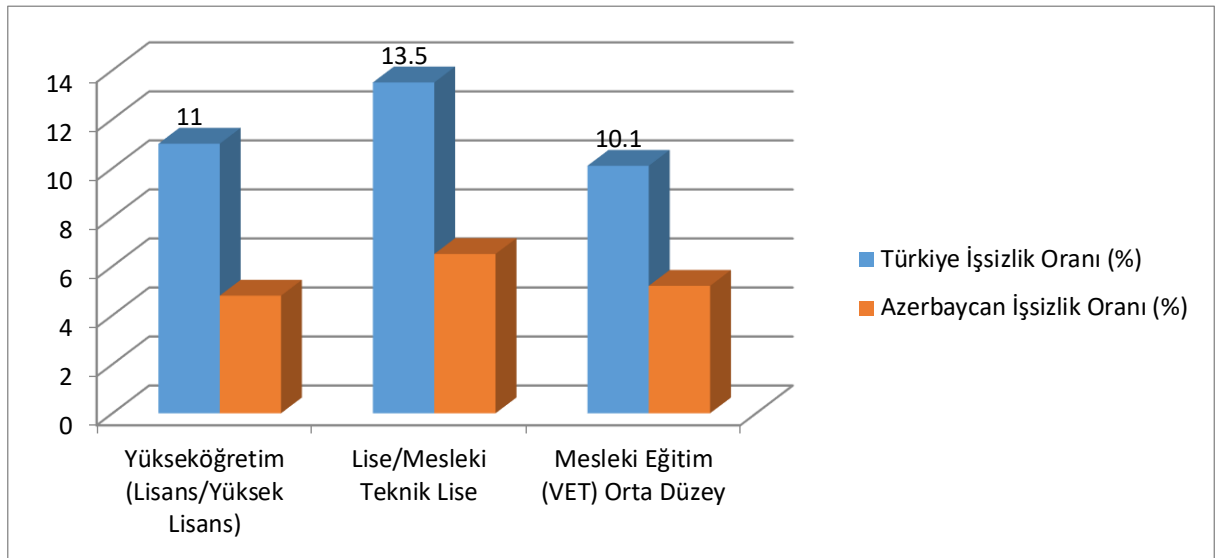
Tablo 2

Bu tablo, İşgücü Piyasası Dinamikleri bölümündeki beceri uyumsuzluğu (skills mismatch) argümanınızı güçlendirecektir.

Eğitim Düzeyi	Türkiye İşsizlik Oranı (%)	Azerbaycan İşsizlik Oranı (%)
Yükseköğretim (Lisans/Yüksek Lisans)	11.0	4.8
Lise/Mesleki Teknik Lise	13.5	6.5
Mesleki Eğitim (VET) Orta Düzey	10.1	5.2
En Yüksek İşsizlik Oranı (Yapısal)	Lise ve Lise Altı	Orta Mesleki Eğitim (Nitelik Uyuşmazlığı)

Kaynak: TÜİK Eğitim Harcamaları İstatistikleri, Azerbaycan DSK (Dövlət Statistika Komitəsi) Yayınları, Dünya Bankası Veri Tabanı.

Türkiye işgücü piyasasının bir diğer karakteristik özelliği, **düşük kadın işgücüne katılım oranıdır**. Eğitimli kadın nüfusun önemli bir kısmı işgücü dışında kalmakta, bu da ülkenin eğitim yatırımlarından tam verim almasını engellemektedir. Grafik 1. İşgücü Piyasası Dinamikleri Türkiye ve Azerbaycan karşılaştırması.

Kaynak: TÜİK Eğitim Harcamaları İstatistikleri, Azerbaycan DSK (Dövlət Statistika Komitəsi) Yayınları, Dünya Bankası Veri Tabanı.

Özetle, Türkiye’de son 10-15 yılda yükseköğretime ayrılan kaynaklar çok büyük artış göstermiş; üniversite sayıları ve öğrenci kapasiteleri katlanmıştır. Bu genişleme, nüfusun eğitim düzeyini ciddi şekilde yükseltmiş; nitekim 25-34 yaş grubunda yükseköğretim mezunu oranı 2008’de %13,5 iken 2024 itibarıyla %44,9’a ulaşmıştır (TÜİK, 2024). Bu olağanüstü dönüşümün işgücü piyasasına etkisi ise karmaşık olmuştur: Bir yandan daha eğitilmiş bir işgücü yapısı oluşmuş, diğer yandan mezun işsizliği ve yetenek uyumsuzluğu biçiminde yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Türkiye’nin deneyimi, eğitime yapılan yatırımın tek başına yeterli olmadığını; aynı zamanda ekonomik yapının ve istihdam politikalarının da bu artan beşerî sermayeyi ürüne dönüştürecek şekilde gelişmesi gerektiğini göstermektedir.

Azerbaycan’da Yükseköğretim Harcamaları ve İşgücü Piyasası

Azerbaycan, Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından kendi eğitim sistemini yeniden inşa ederken, ekonomik büyüme ve petrol gelirleriyle desteklenen bir eğitim hamlesine girişmiştir. Ülke, 2000’li yıllardan itibaren bütçesinden eğitime ayırdığı payı kademeli olarak artırmıştır. **Kamu eğitim harcamaları/GSYİH oranı** 2010’ların başında %2-2,5 düzeylerinde iken, 2020’lerin başına gelindiğinde %3’ün üzerine çıkmıştır. Dünya Bankası verilerine göre 2023 itibarıyla Azerbaycan’da kamu eğitim harcamaları GSYİH’nin yaklaşık %3,5’ine ulaşmıştır (World Bank, 2023). Benzer şekilde, kamu bütçesi içinde eğitimin payı da artış trendindedir: UNESCO İstatistik Enstitüsü verilerine göre 2013 yılında eğitim harcamaları devlet bütçesinin yalnızca %7,1’ini oluştururken, 2021 yılında bu oran %10,8’e yükselmiştir (UNESCO, 2022). Bu veriler, Azerbaycan hükümetinin özellikle son yıllarda eğitime öncelik vermeye başladığını göstermektedir. 2020’lerin başında açıklanan “2022-2026 Sosyo-Ekonomik Gelişme Stratejisi”nde de beşerî sermaye gelişiminin ve eğitimin kalitesinin artırılmasının stratejik hedefler arasında yer aldığı belirtilmiştir (Azerbaycan İktisadiyyat Nazirliyi, 2022).

Azerbaycan’ın yükseköğretim sistemi, ölçek olarak Türkiye’ye kıyasla çok daha küçük olmakla birlikte, son on yılda burada da önemli dönüşümler yaşanmıştır. **Üniversite ve diğer yükseköğretim kurumu sayısı** 2022 itibarıyla 51’e ulaşmıştır; bunların 40’ı devlet üniversitesi, 11’i ise özel (vakıf veya özel sektör) üniversitelerdir (European Training Foundation [ETF], 2023). Öğrenci sayıları da istikrarlı biçimde artmaktadır. 2010 yılında ülkedeki yükseköğretim öğrencilerinin toplam sayısı yaklaşık 153 bin iken, 2022 yılına gelindiğinde bu rakam 222.809’a yükselmiştir (State Statistical Committee of Azerbaijan, 2023). Bu öğrencilerin büyük çoğunluğu (yaklaşık %88’i) devlet üniversitelerinde öğrenim görmektedir; özel üniversitelere devam eden öğrenci sayısı 25-26 bin civarındadır (ETF, 2023). Bu göstergeler, Azerbaycan’da yükseköğretime talebin arttığını ve kapasitenin genişlediğini ortaya koymaktadır. Yükseköğretimde **brüt okullaşma oranı** da belirgin biçimde yükselmiştir: 2010 yılında üniversite çağı nüfusun sadece

%18'i yükseköğretime kayıtlıyken, 2020 yılına gelindiğinde bu oran %42'ye çıkmıştır (World Bank, 2021). Her ne kadar Türkiye'deki seviyelerin gerisinde olsa da, Azerbaycan için bu artış yükseköğretime erişimde iyileşmeye işaret eder.

Azerbaycan işgücü piyasası, genel olarak düşük işsizlik oranıyla karakterize olmaktadır. 2022 yılı itibarıyla toplam işsizlik oranı %5,6 olarak kaydedilmiştir (ETF, 2023). Bu oran, Türkiye'nin oldukça altındadır ve uluslararası standartlara göre de düşük sayılır. Eğitim düzeyine göre bakıldığında ise beklendiği üzere eğitilmiş bireylerin işsizlik oranlarının daha düşük olduğu görülmektedir. 2022 verilerine göre **yükseköğretim mezunları** (tertiary education tamamlamış olanlar) için işsizlik oranı %6,8'dir (ETF, 2023). Bu oran, ortaöğretim mezunlarında %5,3; düşük eğitimlilerde (lise altı) ise %12,2 olarak gerçekleşmiştir (ETF, 2023). Dolayısıyla Azerbaycan'da üniversite mezunu olmak, iş bulma olasılığını artıran bir faktördür. Özellikle düşük eğitimli kesimde işsizlik oldukça yüksek seyrederken, üniversite mezunları arasında işsizlik oranının görece düşük olması, ekonominin mevcut yapısının sınırlı sayıda yüksek vasıflı iş yaratmasına rağmen, yükseköğretim mezunlarının önemli bir kısmının emek piyasasında yer bulduğunu göstermektedir. Bunun bir nedeni, kamu sektöründe istihdamın yaygın olmasıdır. Devlet kurumları, okullar, hastaneler ve kamu teşebbüsleri, üniversite diplomasına sahip kişiler için geleneksel istihdam alanlarıdır. Özellikle öğretmenlik, devlet memurluğu gibi meslekler üniversite mezunlarına sabit istihdam imkânı sağlamaktadır.

Azerbaycan'da üniversite mezunlarının önemli bir bölümü, mezuniyet sonrası hemen işe giremeseler bile kısa süre içinde iş bulabilmektedir. Genç nüfusta (15-24 yaş) işsizlik oranı %13,6 ile genel ortalamanın üzerinde olsa da, bu oran Türkiye veya benzeri gelişmekte olan ülkelerin genç işsizlik oranlarından düşüktür (ETF, 2023). Bu durum kısmen Azerbaycan'daki genç nüfusun sınırlı olmasından ve eğitilmiş gençlerin bir kısmının yüksek lisans, doktora gibi ileri eğitime yönelmesinden kaynaklanıyor olabilir. Bir başka etken de yurtdışına yönelen işgücü hareketidir; bazı eğitilmiş Azerbaycan gençleri, özellikle Rusya ve Türkiye gibi ülkelere çalışmak veya eğitimine devam etmek için gitmektedir. **İşgücü piyasasının eğitimsel yapısı** incelendiğinde, 2022 itibarıyla ülkede 25-64 yaş arasındaki yetişkin nüfusun %25,1'i yükseköğretim mezunudur (ETF, 2023). Bu oran, 2010'ların başında %15-20 bandındaydı; dolayısıyla belirgin bir artış söz konusudur (ETF, 2023). Ortaöğretim mezunları yetişkin nüfusun yaklaşık %62'sini, temel eğitim düzeyinde kalanlar ise %13'ünü oluşturmaktadır (ETF, 2023). Bu dağılım, Azerbaycan'ın demografik olarak Türkiye'ye kıyasla daha eğitilmiş bir yetişkin nüfus yapısına sahip olduğunu (Türkiye'de aynı yaş grubunda yükseköğretim mezunu oranı hala %20'ler civarındadır) göstermektedir. Sovyet mirası olarak Azerbaycan'da temel okuryazarlık ve ortaöğretim yaygınlığı yüksektir; yükseköğretim de giderek daha fazla kişi için erişilebilir hale gelmektedir.

Azerbaycan'ın eğitim sistemi ile işgücü piyasası arasındaki etkileşimde vurgulanması gereken bir diğer husus da **eğitimin kalitesi ve verimliliği** meselesidir. Uluslararası öğrenci değerlendirmeleri (örneğin PISA 2018) Azerbaycan'lı öğrencilerin matematik, fen ve okuma becerilerinde OECD ortalamalarının altında kaldığını göstermiştir (OECD, 2022). Bu sonuçlar, Baku özelinde alınan veriler olsa da, eğitimde kalite sorunlarına işaret etmektedir. Eğitim kalitesinin yeterince yüksek olmaması, mezunların iş hayatındaki performansını ve ekonomiye katkısını sınırlandırabilir. Bu nedenle Azerbaycan'da son dönemde eğitim harcamalarının niteliğine de odaklanılmaya başlanmıştır. “Kamu harcamalarının etkinliğinin artırılması”na yönelik Dünya Bankası ve diğer kuruluşların destekleriyle projeler yürütülmekte, eğitime ayrılan fonların mümkün olan en yüksek getiriye sağlanması amaçlanmaktadır (World Bank, 2022).

Genel olarak değerlendirildiğinde, Azerbaycan son 10-15 yılda yükseköğretime hem katılım hem de finansman açısından ivme kazandırmış, buna koşut olarak eğitilmiş işgücünün toplamdaki payını artırmıştır. İşgücü piyasası, şu an için eğitilmiş nüfusu büyük ölçüde absorbe edebilmektedir; üniversite mezunları arasında yaygın ve kronik bir işsizlik sorunundan söz etmek mümkün değildir. Bununla birlikte, ülke ekonomisinin petrol ve doğal gaz gibi sınırlı sektörlere dayalı yapısı dikkate alındığında, orta-uzun vadede **ekonomik çeşitlenmenin sağlanması** kritik olacaktır. Aksi halde, yüksek eğitim almış gençlerin kendi alanlarında iş bulamaması ve potansiyel beyin gücünün heba olması riski doğabilir. Bu nedenle Azerbaycan, eğitime yatırım yaparken eş

zamanlı olarak özel sektör gelişimini, girişimciliği ve yeni sektörlerin ortaya çıkışını teşvik eden politikalar benimsemeye başlamıştır. Eğitim ve istihdam planlamasının entegre bir şekilde ele alınması, Azerbaycan'ın beşerî sermayesini tam anlamıyla kalkınma avantajına dönüştürmesi için gerekli görülmektedir.

KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ

Türkiye ve Azerbaycan'ın yükseköğretim harcamaları ve işgücü piyasası göstergeleri, hem ortak yönler hem de belirgin farklılıklar taşımaktadır. **Harcamaların düzeyi ve önceliği** bakımından her iki ülke de son yıllarda eğitime artan oranda kaynak ayırmıştır. Bütçe payları incelendiğinde, her iki ülkenin de 2020'lerle birlikte kamu harcamalarının yaklaşık %10'unu eğitime tahsis ettiği görülmektedir (OECD, 2025; UNESCO, 2022). Bu oran, küresel olarak eğitim için tavsiye edilen seviyelere (genelde %15 civarı önerilir) tam ulaşmamış olsa da, geçmişteki seviyelerin üzerindedir. GSYİH'ya oranla bakıldığında Türkiye (yaklaşık %4) Azerbaycan'dan (yaklaşık %3,5) biraz daha yüksek bir eğitim harcama oranına sahiptir. Ancak Türkiye'nin bu oranına özel harcamalar da dahilken (TÜİK, 2024), Azerbaycan'da özel sektör katkısı sınırlıdır. Gerçekten de finansman yapısı itibarıyla Türkiye'de vakıf üniversiteleri ve ailelerin yaptığı harcamalar gibi özel kaynaklar toplam eğitim harcamalarında önemli bir yer tutarken, Azerbaycan'da eğitimin finansmanı ağırlıklı olarak devlet bütçesine dayanmaktadır. Azerbaycan'da özel üniversite sayısı ve öğrenci payı oldukça düşük kalmaktadır (üniversitelerin %80'den fazlası devlet üniversitesi; öğrencilerin %88'i devlette okumakta) (ETF, 2023). Türkiye'de ise vakıf üniversiteleri son 20 yılda ciddi bir atılım yapmış ve toplam üniversitelerin yaklaşık üçte birini oluşturur hale gelmiştir; öğrenci nüfusunun da hatırı sayılır bir kısmı (özellikle büyük şehirlerde) vakıf üniversitelerinde eğitim almaktadır. Bu açıdan bakıldığında, **Türkiye'de özel sektörün yükseköğretime katılımı** Azerbaycan'a kıyasla daha yüksektir.

Yükseköğretime erişim ve büyüklük açısından iki ülke arasında önemli bir ölçek farkı vardır. Türkiye, nüfusu (~85 milyon) ve genç nüfus potansiyeli ile devasa bir yükseköğretim sistemine sahiptir. 8 milyonu aşkın üniversite öğrencisiyle Türkiye, Avrupa Yükseköğretim Alanı içinde en fazla öğrenciye sahip ülkelerden biri konumundadır (EHEA, 2023). Buna karşılık Azerbaycan'ın nüfusu (~10 milyon) daha küçük olduğundan, yükseköğretim öğrenci sayısı da çarpıcı biçimde düşüktür (222 bin civarı öğrenci). Ancak nüfusla orantılı bakıldığında, Türkiye gençlerinin yükseköğretime katılım oranı Azerbaycan'a kıyasla daha yüksektir. 25-34 yaş arası genç yetişkinlerde yükseköğretim mezuniyet oranı Türkiye'de %45'e yaklaşmışken (TÜİK, 2024), Azerbaycan'da bu oranın %25 dolayında olduğu görülmektedir (ETF, 2023). Bu, Türkiye'nin son dönemde gerçekleştirdiği yükseköğretim seferberliğinin sonucu olarak ortaya çıkan bir farktır. Diğer bir ifadeyle, Türkiye yükseköğretimde **kitleleşme** (massification) sürecini ileri düzeyde yaşarken, Azerbaycan henüz bu sürecin başlarında sayılabilir. Bunun yansımaları işgücü piyasasında da hissedilmektedir: Türkiye'de neredeyse her iki gençten biri üniversite mezunuyken, Azerbaycan'da her dört gençten biri mezundur. Bu, Türkiye'de işverenlerin artık işgücü piyasasında daha yüksek bir ortalama eğitim seviyesine sahip kitle ile karşılaştığı anlamına gelirken, Azerbaycan'da üniversite mezunları hala daha seçkin bir grup konumundadır.

İşgücü piyasası çıktılarına gelindiğinde, belki de en çarpıcı fark, üniversite mezunlarının işsizlik oranlarındadır. Türkiye'de üniversite mezunu işsizliği %10 bandında seyrederek genel işsizlik oranına çok yakın bir düzeyde gerçekleşmekte ve bu durum yapısal bir sorun olduğuna işaret etmektedir (OECD, 2025). Azerbaycan'da ise üniversite mezunlarının işsizlik oranı %6-7 ile genel işsizlik oranının biraz üzerinde ama halen düşük seviyededir (ETF, 2023). Bu veriler, iki ülkenin ekonomilerinin eğitilmiş işgücünü absorbe etme kapasitesindeki farklılığı ortaya koyar. Türkiye'de işgücü piyasası, artan mezun sayısını karşılayacak yeterli sayıda nitelikli iş üretememektedir; diğer taraftan Azerbaycan'da şimdilik mezun arzı ile talep arasında daha dengeli bir ilişki söz konusudur. Bu duruma etki eden faktörlerden biri ekonomik yapı farklılıklarıdır: Türkiye ekonomisi daha çeşitli sektörlerle sahip olmakla birlikte, aynı zamanda çok hızlı büyüyen bir genç nüfusa sahiptir. İşgücü arzındaki bu hızlı büyüme, talep tarafında dönem dönem sıkıntılar yaratabilmektedir. Ayrıca Türkiye'de üniversite mezunları arasında **alan uyumsuzluğu** (mismatch) da yaygındır; bazı alanlarda fazla mezun varken bazı teknik alanlarda eleman açığı

olabilmektedir. Azerbaycan ekonomisi ise petrol sektörü ağırlıklı ve toplam istihdam büyüklüğü nispeten sınırlı bir ekonomi olduğundan, üniversite mezunları genellikle devlet tarafından veya petrol dışı sektörlerdeki belli başlı şirketler tarafından emilmektedir. Mezun sayısı arttıkça ve eğer ekonomik çeşitlenme yeterince sağlanamazsa, Azerbaycan'da da ilerleyen yıllarda mezun işsizliğinin yükselme riski bulunmaktadır. Bu bakımdan Azerbaycan bugünden proaktif önlemler almazsa, Türkiye'nin bir süre önce girdiği evreye (yani kitlesel mezun işsizliğine) girebilir.

Eğitiden elde edilen getiriler yönünden de iki ülke arasında hem benzerlikler hem farklar vardır. Her iki ülkede de üniversite mezunları genel olarak daha yüksek gelir elde etmektedir ve daha düşük işsizlik riskiyle karşılaşmaktadır (Türkiye'de risk avantajı olmasa da gelir avantajı var; Azerbaycan'da her ikisi de avantajlı). Ancak Türkiye'de kadınların işgücüne katılımı gibi hususlar, eğitilmiş nüfusun tam anlamıyla ekonomiye katkısını sınırlamaktadır. Azerbaycan'da kadın işgücüne katılım oranı erkeklere yakın seviyelere (yaklaşık %58'e karşı %71) yaklaşırken (ETF, 2023), Türkiye'de kadınların işgücüne katılımı erkeklerin yarısından bile azdır (yaklaşık %35'e karşı %75) (Sak, 2021). Bu çok önemli bir farktır ve eğitim politikalarının sonuçlarının toplumda cinsiyet temelinde nasıl değişebildiğini gösterir. Azerbaycan'da Sovyet döneminden gelen kadın istihdam geleneği ve toplumsal yapının etkisiyle eğitilmiş kadınlar işgücünde daha aktif rol alabilirken, Türkiye'de geleneksel ve kültürel faktörler kadınların istihdamında engeller oluşturabilmektedir. Bu anlamda Azerbaycan, eğitilmiş insan kaynağının kullanımında cinsiyet dengesine ulaşmada Türkiye'den daha iyi bir konumdadır.

Kalite ve uluslararasılaşma boyutunda da bazı karşılaştırmalar yapmak mümkündür. Türkiye, son yıllarda yükseköğretimde uluslararası öğrenci çekme konusunda atılım yapmış; 2013'te %1,7 olan yükseköğretimdeki uluslararası öğrenci oranı 2023'te %4,3'e yükselmiştir (OECD, 2025). Türkiye özellikle çevre bölgelerden ve gelişmekte olan ülkelere on binlerce öğrenci için cazip hale gelmiştir. Azerbaycan'da da belli sayıda uluslararası öğrenci (özellikle komşu ülkelere ve Orta Asya'dan) bulursa da oran olarak Türkiye'nin gerisindedir. Bunun bir nedeni Türkiye'nin yükseköğretim pazarının büyüklüğü ve aktif tanıtım politikalarıdır. Öte yandan Azerbaycan, kendi öğrencilerini yurt dışına göndermeye daha çok odaklanmıştır; halihazırda yaklaşık 50 bin Azerbaycan vatandaşı başka ülkelere yükseköğretim görmektedir (Educationfair, 2023). Bu da ülkenin bir anlamda **dışarıya beyin göçü** verme potansiyelini gösterir; eğer geri dönüşleri sağlanamazsa bu öğrenciler kalıcı olarak gittikleri ülkelerin ekonomilerine katkıda

SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye ve Azerbaycan örnekleri üzerinden yükseköğretim harcamalarının ve yatırımlarının işgücü piyasasına etkileri analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, eğitimin ekonomisi konusunda literatürde bilinen bazı genel ilkeleri doğrulamakla birlikte, her iki ülkenin kendine özgü koşullarının sonuçlar üzerinde belirleyici olduğunu göstermiştir.

Türkiye, yükseköğretime yaptığı büyük yatırımlar sayesinde genç nüfusunun eğitim seviyesini hızlı bir şekilde yükseltmiş; bugün artık yükseköğretim mezunları toplumun önemli bir kesimini oluşturmaktadır. Bu artan beşerî sermaye, uzun vadede Türkiye'nin ekonomik büyümesine ve rekabetçiliğine katkı yapma potansiyeline sahiptir. Nitekim eğitilmiş işgücü sayesinde teknolojik adaptasyon, verimlilik artışı ve yenilikçilik alanlarında gelişmeler beklenebilir. Ancak Türkiye örneğinde görüldüğü gibi, eğitim arzındaki hızlı genişleme işgücü piyasasında yapısal bir dönüşümle desteklenmediğinde, bazı olumsuzluklar da gündeme gelebilmektedir. Özellikle genç mezun işsizliği, nitelik uyumsuzluğu ve eğitilmiş göçü gibi olgular, eğitimin getirisini azaltıcı yönde etkiler yapmaktadır. Türkiye için temel mesele, eğitime yapılan yatırımı akıllı politikalarla ekonomik değere dönüştürmek; bunu yaparken de kimseyi geride bırakmamaktır. Kadınların işgücüne katılımının artması, eğitimde kalite iyileşmesi ve ekonomik yapının yüksek katma değerli sektörlerle evrilmesi, Türkiye'nin eğitim yatırımlarından azami faydayı görmesi açısından kritik önemdedir.

Azerbaycan ise son yıllarda eğitime verdiği önemi artırmış olsa da, halen yükseköğretimde kitleselleşme yolunun başında sayılır. Bu durum, ülkeye hem bir avantaj hem de dezavantaj sunmaktadır. Avantajlıdır çünkü Azerbaycan, Türkiye'nin tecrübesinden ders alarak büyüme ile kalite arasında denge kurma ve mezun-istihdam planlamasını önceden yapma imkanına sahiptir.

Dezavantajlıdır çünkü yükseköğretim mezunu nüfusun henüz azınlıkta olması, ekonominin bilgi yoğun sektörlere sıçraması için gerekli insan kaynağının sınırlı olduğunu gösterir. Azerbaycan ekonomisi, uzun vadeli sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için daha fazla eğitilmiş gence ihtiyaç duyacaktır. Bu nedenle Azerbaycan'ın eğitim harcamalarını kararlılıkla sürdürmesi, içerikte reforma gitmesi ve aynı zamanda ekonomik çeşitliliği sağlaması gerekecektir.

Sonuç olarak, Türkiye ve Azerbaycan'ın karşılaştırmalı analizi, eğitim ekonomisi alanında şu temel dersleri ortaya koymaktadır: (i) Eğitime yapılan harcamalar, ekonomik büyüme ve istihdam açısından ancak belirli koşullar altında yüksek getiri sağlayabilir; bu koşullar arasında eğitim kalitesi, uygun alan dağılımı ve ekonomik ortam sayılabilir. (ii) Beşerî sermayenin üretimi kadar, bu sermayenin ürüne dönüşeceği alanların yaratılması da devletlerin sorumluluğundadır. Bu da eğitim politikaları ile sanayi, teknoloji ve istihdam politikalarının birlikte düşünülmesini gerekli kılar. (iii) Son olarak, eğitim yatırımlarının meyveleri kısa vadede alınamayabilir; Türkiye ve Azerbaycan'da son 10-15 yılda atılan adımların tam etkisi belki önümüzdeki on yıllarda daha net görülecektir. Bu nedenle stratejik ve sabırlı bir yaklaşım gerekmektedir. Eğitim, getirisi zamanla katlanarak artan bir yatırımdır ve bu bilinçle hareket eden ülkeler, küresel arenada rekabet gücünü koruyabileceklerdir.

Kaynakça:

1. Asian Development Bank. (2022). *Modernizing Vocational Education and Training for Economic Diversification in Azerbaijan*. Manila: ADB.
2. Becker, G. S. (1964). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. New York: Columbia University Press.
3. European Higher Education Area (EHEA). (2023). *Key Data on Tertiary Education 2020/21*. Brussels: EHEA Report.
4. European Training Foundation (ETF). (2023). *Azerbaijan Country Fiche 2023: Education, Training and Employment Developments*. Turin: ETF.
5. OECD. (2022). *PISA 2018 Results*. Paris: OECD Publishing.
6. OECD. (2025). *Education at a Glance 2025: OECD Indicators – Türkiye Profile*. Paris: OECD Publishing.
7. Sak, G. (2021, 7 Mart). The state of women in Turkey. *Hürriyet Daily News*. (Published as TEPAV commentary).
8. Schultz, T. W. (1961). Investment in human capital. *American Economic Review*, 51(1), 1-17.
9. State Statistical Committee of Azerbaijan. (2023). *Education, Science and Culture Statistical Yearbook 2023*. Baku: SSC.
10. TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2024). *Eğitim Harcama İstatistikleri 2023 Basın Bülteni*. Ankara: TÜİK.
11. UNESCO Institute for Statistics. (2022). Data for Azerbaijan: Government expenditure on education (% of government budget). Montreal: UIS Database.
12. World Bank. (2021). School enrollment, tertiary (% gross) – Azerbaijan. World Development Indicators (Retrieved from World Bank DataBank).
13. World Bank. (2022). *Strengthening Impact of Public Spending in Azerbaijan*. Washington, DC: World Bank (Mission Report, October 2022).
14. World Bank. (2023). Government expenditure on education, total (% of GDP) – Azerbaijan and Türkiye. World Development Indicators (Retrieved 2025).
15. Azərbaycan Respublikasının Statistika Komitəsi. (2024). Azərbaycan'ın sosyo-ekonomik göstergeleri raporu. <https://stat.gov.az>
16. Azərbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı. (2024). Eğitim sisteminin gelişimine ilişkin yıllık rapor. <https://edu.gov.az>
17. Azərbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı. (2024). Ekonomik kalkınma göstergeleri yıllık raporu. <https://economy.gov.az>

**Təhsilin iqtisadiyyatı: Azərbaycan və Türkiyədə təhsil xərclərinin,
investisiyaların və əmək bazarına təsirlərin müqayisəli təhlili**

Xülasə

Tədqiqat işinin məqsədi insan kapitalı nəzəriyyəsinə əsaslanaraq son 15 il ərzində Türkiyə və Azərbaycanın təhsil xərclərinin iqtisadi artıma və əmək bazarına təsirini müqayisəli təhlilini etməkdir. Təhlil zamanı 2010-2023-cü illər üzrə təhsil xərclərinin ÜDM-dəki payı, gənclər arasında işsizlik səviyyəsi, Doing Business (2020) məlumatları və rəsmi təşkilatların (TÜİK, DSK) hesabatlarından istifadə edilmişdir. Əldə olunan nəticələr göstərir ki, Türkiyədə təhsil xərclərinin ÜDM-dəki payı (4,3 %) Azərbaycandan (3,6 %) yüksək olsa da, ali təhsilin kütləviləşməsi “diplomlu işsizlik” riskini artırmışdır. Azərbaycanda isə enerji gəlirlərinin təhsil infrastrukturunun inkişafına yönəldilməsinə rəğmən, Dövlət Məşğulluq Agentliyinin məlumatları göstərir ki, xüsusilə Peşə Təhsili (VET) sahəsində ciddi bacarıq uyğunsuzluğu davam edir.

Əsas nəticə budur ki, hər iki ölkədə problem xərclərin həcmi artırmaqdan çox, həmin xərclərin effektivliyini və təhsil nəticələrinin əmək bazarının tələblərinə uyğunlaşdırılmasını gücləndirməkdir. Məqalə siyasətçilərə xərclərin keyfiyyətinin artırılması yolu ilə məşğulluğu maksimuma çatdırmağa dair konkret təkliflər təqdim edir.

***Açar sözlər:** insan kapitalı, təhsil xərcləri, iqtisadi artım, gənclərin işsizliyi, peşə təhsili, Türkiyə, Azərbaycan, əmək bazarı.*

**Economics of education: a comparative analysis of education expenditures, investments
and labor market effects in Azerbaijan and Turkey**

Abstract

This study aims to comparatively analyze the effects of education expenditures on economic growth and labor market outcomes in Turkey and Azerbaijan over the last 15 years within the framework of Human Capital Theory. The analysis is based on the share of education budgets in GDP between 2010 and 2023, youth unemployment rates, Doing Business (2020) indicators, and official statistical reports from national institutions (TÜİK, DSK). The findings indicate that although Turkey's education expenditure share in GDP (4.3%) is proportionally higher than that of Azerbaijan (3.6%), the massification of higher education has increased the risk of “educated unemployment” in Turkey. In Azerbaijan, despite channeling energy revenues into educational infrastructure, data from the State Employment Agency demonstrate that a significant skills mismatch persists, particularly in the field of Vocational Education and Training (VET). The main conclusion is that both countries must shift their focus from merely increasing the volume of education spending to improving spending efficiency and aligning educational outputs with labor market needs. The article provides policymakers with concrete recommendations to maximize employment by enhancing the quality of educational expenditures.

***Keywords:** human capital, education expenditures, economic growth, youth unemployment, vocational education, Turkey, Azerbaijan, labor market.*